

УДК 657:001.8

ЩОДО ЗМІСТУ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ

НАТАЛІЯ ГРЕСЬ,
канд. пед. наук, доцент
кафедри обліку і аудиту
ДВНЗ «Національний
гірничий університет»

ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ З ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

У статті проаналізовано зміст програми підготовки за напрямом 6.030509 – Облік і аудит. Розроблено та обґрунтовано пропозиції щодо її вдосконалення.

Ключові слова: бухгалтерський облік (галузь економічної діяльності), бухгалтерський облік (загальна теорія), теорія бухгалтерського обліку, фінансовий облік I, фінансовий облік II.

ВСТУП

Складовою системи стандартів вищої освіти є *освітньо-професійна програма підготовки (ОПП)* – державний документ, в якому окреслюється нормативний зміст навчання: встановлено вимоги до змісту, обсягу, рівня освітньої та професійної підготовки. Наразі ВНЗ, що готують фахівців обліково-економічного профілю освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр, керуються ОПП підготовки бакалавра за спеціальностями напрямку 0501 – Економіка і підприємництво [1] та ОПП підготовки бакалавра (в частині розподілу загального навчального часу за циклами підготовки, переліку та обсягу нормативних дисциплін). Галузь знань 0305 «Економіка і підприємництво» [2].

Мета статті – розробка пропозицій щодо вдосконалення змісту підготовки бакалаврів з обліку і аудиту.

ВИКЛАД РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основними навчальними дисциплінами циклу професійної та практичної підготовки за напрямом «Облік і аудит» є «Бухгалтерський облік», «Фінансовий облік I» та «Фінансовий облік II». Причому від якості засвоєння студентами навчального матеріалу дисципліни «Бухгалтерський облік» залежить їх успішність у вивченні дисциплін «Фінансовий облік I» і «Фінансовий облік II», які є базовими для опанування інших облікових дисциплін та проходження виробничої практики.

Розглянемо мету, завдання, предмет і зміст дисциплін «Бухгалтерський облік (загальна теорія)», «Фінансовий облік I», «Фінансовий облік II» відповідно до ОПП [1; 2].

Для наочності порівняння матеріали дослідження оформимо у вигляді таблиці.

Таблиця

ХАРАКТЕРИСТИКА ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ОБЛІКОВИХ ДИСЦИПЛІН
(напрямок підготовки 6.030509 – Облік і аудит)

Характеристики дисципліни	Назва дисципліни		
	Бухгалтерський облік (загальна теорія)	Фінансовий облік I	Фінансовий облік II
Нормативна кількість навчальних годин/кредитів	288/8	144/4	144/4
Мета	Формування системи знань з теорії та практики ведення бухгалтерського обліку на підприємствах	Опанування теорії й практики ведення фінансового обліку на підприємствах різних форм власності	Опанування теорії й практики ведення фінансового обліку на підприємствах різних форм власності
Завдання	Вивчення методів раціональної організації та ведення бухгалтерського обліку на підприємствах на основі використання прогресивних форм і національних стандартів; набуття навичок опрацювання і використання облікової інформації в управлінні	Надання знань щодо раціональної організації і ведення на підприємстві обліку активів на основі використання прогресивних форм і національних стандартів	Надання знань щодо раціональної організації і ведення на підприємстві обліку пасивів на основі використання прогресивних форм і національних стандартів

Характеристики дисципліни	Назва дисципліни		
	Бухгалтерський облік (загальна теорія)	Фінансовий облік I	Фінансовий облік II
Предмет	Методологія й методика ведення бухгалтерського обліку на підприємстві	Активи підприємства	Пасиви підприємства
Зміст	Господарський облік, його суть і характеристика	Основи побудови фінансового обліку	
	Предмет і метод бухгалтерського обліку		
	Методичні прийоми бухгалтерського обліку та їх використання на підприємствах		
	Бухгалтерський баланс		
	Рахунки бухгалтерського обліку і подвійний запис		
	Документація, інвентаризація		
	Оцінювання і калькуляція в системі бухгалтерського обліку		
	Облік основних господарських процесів		
	Облікові реєстри, техніка, форми та організація обліку на промислових підприємствах		
	Облік основних засобів	Облік основних засобів	
	Облік нематеріальних активів	Облік нематеріальних активів	
	Облік виробничих запасів	Облік виробничих запасів Облік сировини і матеріалів Облік палива та готової продукції	
	Облік грошових коштів і дебіторської заборгованості	Облік грошових коштів Облік дебіторської заборгованості	
	Облік фінансових інвестицій	Облік довгострокових фінансових інвестицій Облік поточних фінансових інвестицій	
	Облік власного капіталу		Облік власного капіталу Облік неоплаченого капіталу
	Облік зобов'язань		Облік короткострокових зобов'язань Облік довгострокових зобов'язань Облік розрахунків з бюджетом з податків та обов'язкових платежів
	Облік праці, її оплати та соціального страхування персоналу		Облік праці та її оплати
	Облік витрат діяльності підприємства	Облік витрат виробництва Облік витрат майбутніх періодів	Облік доходів і витрат Облік доходів майбутніх періодів
	Облік доходів і фінансових результатів		Облік фінансових результатів діяльності підприємства
	Фінансова звітність		Фінансова звітність підприємства
Облік на підприємствах малого бізнесу			
Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку			

Із таблиці видно, що дисципліни «Фінансовий облік І», «Фінансовий облік ІІ» повторюють зміст дисципліни «Бухгалтерський облік (загальна теорія)», а саме: теми 10–20 дисципліни «Бухгалтерський облік» мають свої аналоги у змісті дисципліни «Фінансовий облік І» – теми 2–12 та у змісті дисципліни «Фінансовий облік ІІ» – теми 1–10. Тому цілком логічно теми 10–20 вилучити з курсу дисципліни «Бухгалтерський облік (загальна теорія)». Вилученню також підлягають теми 21 «Облік на підприємствах малого бізнесу» та 22 «Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку», оскільки навчальні плани зазвичай містять вибіркові дисципліни (варіативна компонента) з аналогічними назвами.

Теми, в яких розкрито зміст дисциплін «Фінансовий облік І» та «Фінансовий облік ІІ», виписані недостатньо послідовно. Дисципліна «Фінансовий облік І» має теми 6 «Облік виробничих запасів», 8 «Облік сировини і матеріалів», 9 «Облік палива та готової продукції». Постає питання: хіба сировина, матеріали та паливо не є виробничими запасами? Чому під час вивчення запасів потрібна тема 7 «Облік довгострокових фінансових інвестицій»?

Якщо суворо дотримуватися змісту і часу на завоювання дисциплін, визначених ОПП, то перед викладачем виникає багато організаційних питань.

В ОПП підготовки бакалавра за спеціальностями напряму 0501 – Економіка і підприємництво дисципліна «Бухгалтерський облік» декларується як нормативна циклу загальноєкономічної підготовки [1, с. 17]. В ОПП підготовки бакалавра (в частині розподілу загального навчального часу за циклами підготовки, переліку та обсягу нормативних дисциплін) [2] її включено до циклу професійної та практичної підготовки й змінено (скоріше уточнено) назву – дисципліна стала називатися «Бухгалтерський облік (загальна теорія)». І це цілком логічно: професійно-практична підготовка з обліку розпочинається під час вивчення дисципліни «Бухгалтерський облік (загальна теорія)», яка передуює вивченню всіх облікових дисциплін.

Виходячи зі змісту та мети вивчення дисципліни «Бухгалтерський облік (загальна теорія)» доцільно:

1) назвати її «Теорія бухгалтерського обліку»¹. Принаймні ця дисципліна мала саме таку назву в курсі підготовки фахівців у галузі бухгалтерського обліку у вітчизняних середніх спеціальних та вищих навчальних закладах упродовж десятиліть й найбільш точно висвітлює її навчальне значення;

¹ Саме на збереженні такої назви фундаментального курсу наполягає С. Мних [3, с. 33].

2) скоротити загальний обсяг годин на її викладання, оскільки 288 годин (8 кредитів) на вивчення загальної теорії забагато. Проте по 144 години (4 кредити) на викладання таких фундаментальних дисциплін, як «Фінансовий облік І» та «Фінансовий облік ІІ», замало;

3) перерозподілити нормативну кількість навчальних годин у бік їх збільшення на вивчення дисциплін «Фінансовий облік І» і «Фінансовий облік ІІ».

ОПП мету вивчення дисциплін «Фінансовий облік І» і «Фінансовий облік ІІ» визначає як «опанування теорії й практики ведення фінансового обліку на підприємствах різних форм власності» [1, с. 92], тобто й тих, які утримуються за кошти державного та місцевих бюджетів. Тоді виникає інше запитання: для чого законодавець [1, с. 26] у складі нормативних дисциплін циклу професійної підготовки передбачає дисципліну «Облік у бюджетних установах»?

Отже, слід більш конкретно сформулювати мету названих дисциплін.

Дисципліни «Фінансовий облік І», «Фінансовий облік ІІ» з'явилися внаслідок реалізації програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів всупереч чинному законодавству України, яке виділяє тільки бухгалтерський облік та внутрішньогосподарський (управлінський) облік [4]. Вітчизняному роботодавцю не зрозуміло з додатка до диплому, яких саме знань, навичок, умінь набув студент, вивчаючи дисципліни «Фінансовий облік І» та «Фінансовий облік ІІ». Тому доречно ці дисципліни об'єднати² та назвати «Бухгалтерський облік (галузі економічної діяльності)».

Фундаментальна у підготовці фахівця обліково-економічного профілю дисципліна має бути «прив'язана» до певної галузі, якій відповідає профіль навчального закладу.

Бухгалтерський облік – це океан: скільки суб'єктів економічної діяльності, стільки й особливостей. «Прив'язка» основної нормативної дисципліни циклу професійної та практичної підготовки до певної галузі економічної діяльності обов'язкова! За рахунок вибіркового дисциплін (варіативної компоненти ОПП) студенти можуть опанувати особливості бухгалтерського обліку у інших галузях економічної діяльності (корисних насамперед регіону, для

² Об'єднання дисциплін «Фінансовий облік І» та «Фінансовий облік ІІ» в одну дисципліну «Фінансовий облік» пропонують Л. Сук та П. Сук [5, с. 55], Л. Чернелевський [6, с. 46].

потреб якого ВНЗ готує фахівців, або виходячи з особистих планів студента).

Звертаємо увагу на те, що ці дисципліни мають бути названі точно й максимально зрозуміло для роботодавця. Наприклад, майбутні фахівці обліково-економічного профілю у рамках варіативної компоненти вивчають дисципліну «Особливості бухгалтерського обліку у галузях народного господарства». Що наразі є «народним господарством»? Деякі навчальні заклади називають її «Бухгалтерський облік у галузях економічної діяльності» або «Облік у суміжних галузях» тощо. Яких саме галузях? Їх багато. На нашу думку, доцільно було б її назвати конкретно й зрозуміло будь-кому – «Бухгалтерський облік у торгівлі, на транспорті, у будівництві та сільському господарстві».

Студенти за чинним ОПП [2] обов'язково вивчають дисципліну «Аудит» обсягом 144 години. Аудит наразі є обов'язковим тільки для підприємств й у випадках, визначених у ст. 8 Закону України «Про аудиторську діяльність» [7]. Віднесення цієї дисципліни до нормативних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки скоріше за все продиктовано модою. Бухгалтеру (бакалавру з обліку і аудиту) не зайве знати організацію та методику аудиту. Колись він у своїй практичній діяльності з ним може зіткнутися. Працювати на посаді аудитора після закінчення ВНЗ він точно не зможе, оскільки не відповідатиме вимогам, визначеним статтями 4 та 10 Закону України «Про аудиторську діяльність» [7].

Водночас бухгалтер з повною вищою освітою є затребуваним для роботи в органах Державної податкової служби України, Державної контрольно-ревізійної служби України, Пенсійного фонду України тощо. Проте нормативна частина ОПП його підготовки не містить дисциплін, які дадуть йому знання та навички з організації та методики проведення внутрішньогосподарського та державного контролю. Тому введення до нормативної частини ОПП дисципліни «Ревізія та контроль» сприятиме покращенню якості підготовки фахівців у галузі обліку і контролю.

Суттєвим недоліком ОПП підготовки майбутніх фахівців обліково-економічного профілю є відсутність нормативних дисциплін з вивчення організації та технології виробництва, матеріалознавства, експлуатації реєстраторів розрахункових операцій, ваговимірювального обладнання та інших вимірювальних приладів. Неможливо оптимізувати докумен-

тообіг на підприємстві, запровадити матеріальну відповідальність, якісно побудувати синтетичний та аналітичний облік без знань організації й технології виробництва, класифікації та характеристик матеріалів (товару, готової продукції). Знання з експлуатації реєстраторів розрахункових операцій, ваговимірювального обладнання та інших вимірювальних приладів обов'язкові для бухгалтера, який є членом робочої інвентаризаційної комісії.

Цінним у чинному ОПП [2] є введення до нормативної частини циклу професійної та практичної підготовки практики обсягом 10 кредитів, зміст якої визначає ВНЗ. Доцільно практичну підготовку студента – майбутнього бакалавра з обліку і аудиту, який навчається за денною формою й не має досвіду роботи (або кваліфікації молодшого спеціаліста) за фахом, розпочати з навчальної практики. Навчальна практика, проведена після закінчення вивчення нормативних дисциплін професійного спрямування до початку виробничої практики у вигляді аудиторного розв'язання наскрізного завдання під керівництвом викладача, дає змогу упорядкувати, закріпити знання, вдосконалити навички, розвинути уміння, отримати під час практичних і лабораторних занять, привчати студентів до систематичного оновлення теоретичних знань відповідно до змін чинного законодавства.

Навчальна практика робить студента повністю теоретично, практично, психологічно готовим до самостійної роботи з виконання програми виробничої практики в реальних умовах діючого базового підприємства.

Зміст виробничої практики зі спеціальності має відповідати таким вимогам:

- забезпечувати усвідомлення студентами необхідності якісного володіння теоретичними знаннями з дисциплін, визначених навчальним планом, відпрацювання (вдосконалення) професійних вмінь і навичок;
- складатися із завдань з чіткою професійною спрямованістю, з включенням завдань творчого характеру;
- забезпечувати дотримання логічної послідовності у формуванні фахових умінь та навичок студента;
- навчати студентів науковій організації праці, раціональних методів оволодіння вміннями і навичками;
- забезпечувати самостійну діяльність кожного студента та систематичний контроль виконання програми практики;

- сприяти постійному заохоченню практичної навчальної діяльності;

- надати ті компетенції, якими повинен володіти студент відповідно до кваліфікаційної характеристики фахівців, посади, які він може обіймати після закінчення навчального закладу.

Особливої уваги в ОПП 2010 р. [2] заслуговує розподіл загального навчального часу нормативних дисциплін. У циклі гуманітарної підготовки на вивчення іноземної мови (шифр ГП 4) відводиться 180 годин (5 кредитів ECTS), що на 67% більше, ніж на вивчення української мови (за професійним напрямом) (шифр ГП 1, 108 годин, 3 кредити ECTS). Українську мову в українських ВНЗ студентам слід вивчати не в меншому обсязі ніж іноземну. Кожний випускник зобов'язаний вільно володіти державною мовою, у тому числі у професійному спілкуванні (усному чи письмовому). Якщо ВНЗ або студент вважає за доцільне більш поглиблену підготовку з іноземних мов, її можна здійснити за рахунок варіативної компоненти циклу гуманітарної підготовки.

Нормативна частина циклу природничо-наукової та загальноекономічної підготовки (шифр – ПНЗЕ) передбачає досить значну математичну підготовку майбутніх бакалаврів з обліку і аудиту: математика для економістів (ПНЗЕ 5) – 432 години (12 кредитів ECTS), у тому числі вища математика – 252 години (7 кредитів ECTS), теорія ймовірності і математична статистика – 180 години (5 кредитів ECTS); економіко-математичні методи та моделі (ПНЗЕ 5³) – 252 години (7 кредитів ECTS), інформатика (ПНЗЕ 6) – 216 години (6 кредитів ECTS).

Математика дійсно є царицею всіх наук. Її значення у розвитку розумової діяльності студентів важко переоцінити. Однак нормативний обсяг її навчальних годин значно завищено. Дивно звучить й назва дисципліни – математика для економістів. Доцільно виділити два курси: вища математика (загальна теорія) та теорія ймовірності та математична статистика. У цьому циклі дуже багато часу виділено на вивчення загальнотеоретичної дисципліни⁴ та історії економіки та економічної думки – по 180 годин (5 кредитів) на кожен. Це на 25% більше, ніж на вивчення таких титульних дисциплін, як «Фінансовий облік I» або «Фінансовий облік II».

³ У ОПП 2010 р. [2] дисципліни «Вища математика для економістів» та «Економіко-математичні методи та моделі» мають однаковий шифр – ПНЗЕ 5.

⁴ Визначається вищим навчальним закладом з таких дисциплін: «Основи економічної науки», «Економічна теорія», «Політекономія» та ін. [2].

Щодо циклу професійної та практичної підготовки (шифр — ПП), то тут на вивчення 20 із 22 дисциплін виділено рівно по 144 години (4 кредити ECTS). Хіба можна урівнювати за обсягом навчального матеріалу такі дисципліни, як гроші та кредит (ПП 4) та фінанси (ПП 5); економіку праці та соціально-трудові відносини (ПП 7) з економікою підприємства (ПП 1)? Чи потрібно виділяти однакову кількість навчального часу на вивчення маркетингу (ПП 3), міжнародної економіки (ПП 8), соціології (ПП 10), регіональної економіки (ПП 11), обліку і звітності в оподаткуванні (ПП 21) та фінансового обліку (ПП 14 та ПП 15)? Чи доречно взагалі включати маркетинг (ПП 3), міжнародну економіку (ПП 8), соціологію (ПП 10) до нормативної частини циклу професійної та практичної підготовки бакалаврів з обліку і аудиту?

Суттєвим недоліком чинної ОПП [2] є виключення з її нормативної частини дисциплін, що дають правову підготовку. Бухгалтеру професійно потрібні знання щонайменше з державного, трудового, господарського, адміністративного та кримінального права.

Наразі військову підготовку включено до освітньо-професійних програм як самостійну дисципліну за вибором студента. На її проведення відведено у навчальних планах не менше ніж 675 годин (у тому числі 450 годин обов'язкових аудиторних занять під керівництвом викладача), а відповідно до ECTS не менше ніж 29 кредитів [8]. Військова підготовка відіграє важливу роль у вихованні та фізичному загартуванні молоді й підлягає не згортанню, а розвитку. Проте підготовка офіцера запасу до підготовки фахівця для роботи у галузях економічної діяльності не має ніякого відношення. Військову підготовку потрібно розглядати як «благо для студента», яке він може отримати тільки у позанавчальний час. У протилежному разі ми отримуємо недовченого випускника з військовим званням.

Результат виконання програми підготовки демонструє **державна атестація**. Форму проведення її ВНЗ обирає самостійно з трьох варіантів, запропонованих у ОПП [2]:

1.1: державний екзаме́н з загальнотеоретичної дисципліни, мікроекономіки, макроекономіки, історія економіки та економічної думки та комплексний державний екзаме́н за фахом;

1.2: комплексний державний екзаме́н за фахом та захист випускної роботи;

1.3: державний екзамен нормативних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки.

Кількість (не менше ніж три) встановлює вищий навчальний заклад.

Цікаво, чим відрізняються між собою поняття «комплексний державний екзамен за фахом» та «державний екзамен нормативних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки»?

Найбільш вдалим є варіант 1.2. Він демонструє

загальнотеоретичну та професійно-практичну підготовку випускника, його вміння застосовувати знання та навички під час вирішення конкретних обліково-контрольно-аналітичних завдань, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю, з використанням інформаційних систем і технологій. Варіанти 1.1 та 1.3 є для ВНЗ менш витратними, але й менш ефективними для перевірки якості підготовки фахівців.

ВИСНОВКИ

Освітньо-професійна програма підготовки фахівців з обліку та аудиту не є досконалою, вона підлягає ретельному аналізу та доопрацюванню на основі вимог чинного законодавства, функціональної сутності фахівця, широти його профілю, професіографічних характеристик, експертних оцінок і прогнозів розвитку бухгалтерського обліку і контролю, схеми навчальних дисциплін з урахуванням їх змісту, обсягу та співвідношення.

ОПП є галузевим стандартом вищої освіти й потребує зваженості та поміркованості під час розробки, залучення до цієї роботи фахівців, які мають не тільки науково-педагогічний, а й практичний досвід роботи за фахом.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. **Освітньо-професійна** програма підготовки бакалавра за спеціальностями напряму 0501 «Економіка і підприємництво» / [кол. авт. під заг. керівн. А.Ф. Павленка]. – К.: КНЕУ, 2006. — 128 с.

2. **Освітньо-професійна** програма підготовки бакалавра (в частині розподілу загального навчального часу за циклами підготовки, переліку та обсягу нормативних дисциплін). Галузь знань 0305 «Економіка і підприємництво», затв. Міністерством освіти і науки України від 02.02.2010 р.

3. **Мних Є.** До питання про трансформацію системи підготовки спеціалістів з обліку і аудиту / Є. Мних // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 10. – С. 33–34.

4. **Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні:** Закон України від 16.07.99 р. № 996-XIV [Електронний ресурс] // Комп'ют. довід. «Ліга бізнесінформ». –

Ліга: закон версія 7.7.1.

5. **Сук Л.** Вивчення фінансового обліку у ВНЗ / Л. Сук, П. Сук // Бухгалтерський облік і аудит. – 2011. – № 3. – С. 52–55.

6. **Чернелевский Л.** Усовершенствование подготовки специалистов по специальности «Учет и аудит» в свете Болонского процесса / Л. Чернелевский // Бухгалтерский учет и аудит. – 2006. – № 12. – С. 43–46.

7. **Про аудиторську діяльність:** Закон України від № 3125-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?mred=3125-12>

8. **Щодо** військової підготовки студентів: лист Міністерства освіти і науки України від 31.03.2010 р. № 1/9-221 [Електронний ресурс] // Комп'ют. довід. «Ліга бізнесінформ». – Ліга: закон версія 7.7.1.

В статье проанализировано содержание программы подготовки по направлению 6.030509 «Учет и аудит». Разработаны предложения по ее усовершенствованию.

Ключевые слова: бухгалтерский учет (отрасль экономической деятельности), бухгалтерский учет (общая теория), теория бухгалтерского учета, финансовый учет I, финансовый учет II.

The content of curriculum for 6.030509 Accounting and Audit area of specialist is analyzed. Suggestions for its development are developed and grounded.

Key words: accounting (branch of activity), accounting (general theory), accounting theory, financial accounting I, financial accounting II.